

5. Про правовий режим воєнного стану: Закон України від 12.05.2015 № 389-VIII. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/389-19#Text> (дата звернення 01 червня 2025 року)

6. Про публічні консультації: Закон України від 20.06.2024 № 3841-IX. (набирає чинності). URL: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/3841-20?find=1&text=конституц#w1_1 (дата звернення 03 червня 2025 року)

7. CASE OF LAWLESS v. IRELAND (No. 3) (Application no 332/57). URL: <https://hudoc.echr.coe.int/eng#%7B%22itemid%22:%5B%22001-57518%22%5D%7D>

8. CASE OF IRELAND v. THE UNITED KINGDOM (Application no. 5310/71). URL: <https://hudoc.echr.coe.int/eng#%7B%22itemid%22:%5B%22001-57506%22%5D%7D>

УМРИХІНА Ірина, доцент кафедри адміністративно-правових дисциплін факультету № 2 Донецького державного університету внутрішніх справ, доктор філософії

ДОТРИМАННЯ ПРАВ ЛЮДИНИ В УМОВАХ ВОЄННОГО СТАНУ: РОЛЬ НАЦІОНАЛЬНОЇ ПОЛІЦІЇ УКРАЇНИ В КОНТЕКСТІ ПРОТИДІЇ ЗБРОЙНІЙ АГРЕСІЇ РФ

Сьогодні, в епоху безпрецедентних геополітичних викликів, коли Україна протистоїть повномасштабній збройній агресії рф, питання забезпечення основоположних прав і свобод людини набуває не просто актуальності, а постає ключовим у функціонуванні правової держави. Воєнний стан, як особливий правовий режим, є вимушеним, але необхідним кроком для мобілізації ресурсів держави та суспільства на відсіч агресору. Однак його запровадження створює складний баланс між забезпеченням національної безпеки та захистом прав громадян, який вимагає постійного аналізу, адаптації та вдосконалення.

Розглянемо детально виклики, які постають перед Україною у контексті дотримання прав людини в умовах воєнного стану, а також місце Національної поліції України у цьому процесі.

Фундаментальним гарантом прав і свобод в Україні є Конституція України. Вона не тільки закріплює широкий спектр прав і свобод, але й чітко визначає умови та межі їх можливого обмеження. Стаття 64 Конституції України є ключовою у цьому контексті, встановлюючи перелік прав, які не можуть бути обмежені за жодних обставин, навіть в умовах воєнного або надзвичайного стану. До них належать: принцип рівності усіх громадян перед законом та їх рівність у конституційних правах і свободах; право на життя та невід'ємне право на повагу до гідності, а також право на свободу та особисту недоторканність; абсолютна заборона катувань, жорстокого, нелюдського або такого, що принижує гідність, поводження чи покарання; право на житло,

право на шлюб та рівні права і обов'язки у шлюбі та сім'ї, а також рівні права дітей [1].

Крім того, Закон України «Про правовий режим воєнного стану» № 389-VIII [2] та Указ Президента України № 64/2022 [3] деталізують можливі тимчасові, обумовлені загрозою, обмеження. Важливо підкреслити, що ці обмеження мають бути пропорційними та застосовуватися виключно на термін дії воєнного стану, не допускаючи розширеного тлумачення.

Повномасштабна збройна агресія рф проти України створила безпрецедентні умови для масових і системних порушень прав людини. Ці порушення виходять далеко за межі «звичайних», а в деяких випадках – ознаки геноциду. Серед найактуальніших та найпроблемніших аспектів, що потребують невідкладного реагування з боку правоохоронних органів, зокрема Національної поліції, можна виділити:

1) масштабні порушення права на життя та заборони катувань: Безпосередні бойові дії, обстріли цивільних об'єктів, позасудові страти, викрадення, жорстоке поводження та катування – це щоденна реальність на окупованих територіях та в зоні бойових дій. Поліція стикається з необхідністю документування цих злочинів у складних умовах, ідентифікації жертв та збору доказів для міжнародних кримінальних трибуналів;

2) тотальне порушення права власності: нищення житла, інфраструктури, вилучення майна, мародерство, примусове відчуження – це масові явища. Поліція є першою інстанцією для фіксації цих фактів, що є основою для подальшого відшкодування збитків та відновлення прав власників;

3) виклики щодо свободи та особистої недоторканності: викрадення людей, незаконне утримання, примусова мобілізація, депортація та насильницьке переміщення населення, особливо дітей, на територію агресора. судової системи може бути ускладнене, а доступ громадян до правової допомоги обмежений.

В умовах воєнного стану Національна поліція України є однією з ключових інституцій, що безпосередньо залучена до забезпечення основоположних прав і свобод людини. Її функції значно розширилися та ускладнилися, включаючи: підтримання публічної безпеки та порядку в умовах підвищеної загрози, що включає патрулювання, контроль за дотриманням комендантської години, перевірку документів та транспортних засобів на блокпостах; документування воєнних злочинів та злочинів проти людяності. Поліцейські першими прибувають на місця обстрілів, виявляють тіла загиблих, фіксують руйнування, збирають свідчення очевидців. Ці дані є критично важливими для подальшого судового розслідування на національному та міжнародному рівнях.

Важливо, що вся діяльність поліції в умовах воєнного стану має базуватися на принципах законності, пропорційності, необхідності та недискримінації. Будь-які дії, що виходять за межі, встановлені законодавством, є неприпустимими і мають отримати відповідну правову оцінку.

Таким чином, для подальшого підвищення ефективності забезпечення прав і свобод людини в умовах воєнного стану та зміцнення ролі поліції як гаранта цих прав, необхідно зосередитися на наступних напрямках: проведення систематичних тренінгів для працівників поліції з міжнародного гуманітарного права, міжнародних стандартів прав людини, документування воєнних злочинів, психологічної допомоги постраждалим та роботи з вразливими групами населення; забезпечення ефективного механізму внутрішнього контролю за дотриманням дисципліни та законності в діяльності поліції, а також посилення парламентського, громадського та міжнародного контролю за її роботою; використання сучасних цифрових інструментів для фіксації злочинів, документування доказів, аналізу інформації та координації дій; активна участь у міжнародних програмах з обміну досвідом, навчання персоналу, отримання технічної та експертної допомоги від міжнародних партнерів; відкритість, прозорість, підзвітність та ефективна комунікація з громадськістю є запорукою високої довіри до поліції, що є критично важливим в умовах війни.

Забезпечення прав людини в умовах воєнного стану – це не просто виконання юридичних норм, а стратегічна імператива для України, яка бореться за своє існування та демократичні цінності. Національна поліція України, перебуваючи на передовій захисту правопорядку та безпеки, відіграє ключову роль у цьому процесі. Вона є невід'ємною частиною системи, яка має гарантувати, що навіть у найскладніші часи основоположні права та свободи людини залишаються недоторканими.

Список використаних джерел

1. Конституція України : Закон України від 28.06.1996 № 254к/96-ВР. URL: <https://surl.li/kdcryv>
2. Про правовий режим воєнного стану: Закон України від 12.05.2015 № 389-VIII. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/389-19#Text>.
3. Про введення воєнного стану в Україні: Указ Президента України від 24.02.2022 № 64/2022 . URL: <https://www.president.gov.ua/documents/642022-41397>
4. Про національну поліцію: Закон України від 02.07.2015 № 580-VIII. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/580-19#Text>

ФІВКІН Петро, *начальник кафедри права Національної безпеки та правової роботи Військово-юридичний інститут Національного юридичного університету ім. Ярослава Мудрого*

ІВАЩЕНКО Сергій, *доцент кафедри права Національної безпеки та правової роботи Військово-юридичний інститут Національного юридичного університету ім. Ярослава Мудрого*